

Oppon. 5.^o Forma substantialis non subsistens nullo pacto potest existere separata a materia. Atqui si Deus hoc efficere nequit, a fortiori non potest separare accidens a subiecto, cum accidens magis distet a substantia. Ergo repugnat accidens existere sine subiecto.

Resp. Dist. mai. Forma substantialis non subsistens non potest a Deo separari a materia, quia est materialis, *Neg.* Quia per subiectum habet ut sit haec et non alia, idest individuatur, *Conc. Dist. min.* Si Deus non potest separare formas substantiales, non potest separare formas accidentales, quae est quantitas, *Neg.* Alias formas accidentales, *Conc. et Neg. cons.*

Explico. Responso mox data dependet a doctrina quam ex principiis S. Thomae exposuimus de individuatione essentiae seu formae materialis. Forma quippe materialis sive sit substantialis sive accidentalis non distinguitur ab alia eiusdem speciei, nisi per materiam seu subiectum, et sic multiplicatur numerice in eadem specie. Porro ex hoc censu una quantitas dimensiona excipitur, uti suo loco explicavimus, quae per se individuatur propter situm seu ordinem et positionem partium in toto. Praestat in memoriam revocare haec S. Thomae verba: «Habet hoc proprium quantitas dimensiona inter accidentia reliqua, quod ipsa secundum se individuatur; quod ideo est quia positio, quae est ordo partium in toto, in eius ratione includitur: est enim quantitas positionem habens. Ubi cumque autem intelligitur diversitas partium eiusdem speciei necesse est intelligi individuationem, nam quae sunt eiusdem speciei non multiplicantur nisi secundum individuum, et inde est quod non possunt apprehendi multae albedines nisi secundum quod sunt in diversis subiectis, possunt autem apprehendi multae lineae, etiamsi secundum se considerentur; diversus enim situs qui per se lineae inest, ad pluralitatem linearum sufficiens est (1). Adde quod si forma aliqua materialis praeter quantitatem separaretur a materia, dicenda foret forma intelligibilis et spiritualis, quia foret separata a materia et a conditionibus materialibus. Qui vero concedunt, non solum quantitatem, sed etiam alia accidentia esse separabilia a substantia (2), consequenter hoc assertum extendunt etiam ad formas substantiales non subsistentes. Nos vero in hac re satis abscondita subscribimus doctrinae S. Thomae tum in se spectatae, tum propter arctam connexionem cum aliis philosophiae capitibus.

Oppon. 6.^o Omnia accidentia individuantur per substantiam. Atqui si accidentia individuantur per substantiam, non possunt existere separata a substantia. Ergo repugnat accidens separatum.

Resp. Dist. mai. Omnia accidentia habent proprium esse per substantiam, *Conc.* Habent esse distinctum a quolibet alio per sub-

(1) *Contra gent.* lib. IV, cap. LXV.

(2) *DURANDUS*, in 4 *Sent.* Dist. 12, q. 1.

stantiam, *Neg. Dist. min.* Si haberent esse et distinguerentur a quolibet alio per substantiam, non possent separari, *Conc. Secus, Neg.*

Responso intelligitur ex iis quae in explicatione superioris difficultatis explanavimus iuxta doctrinam Angelici Doctoris; nam illi auctores qui post Durandum opinantur, omnes essentias esse per se ipsas individas, difficultatem solverent absolute negando propositionem maiorem.

Oppon. 7.^o Accidens educitur de potentia subiecti. Atqui id quod educitur de potentia subiecti nullo pacto potest esse sine subiecto; nam educi de potentia subiecti significat subiectum fieri actu sub illa forma id quod prius erat in potentia. Ergo accidens non potest separari a substantia.

Resp. Dist. mai. Accidens educitur de potentia subiecti, idest id quod fit non est accidens, sed compositum ex subiecto et accidente, *Conc.* Ita fit compositum ex subiecto et forma, ut forma illa per miraculum non possit conservari in esse sine subiecto, *Neg. Dist. min.* Quod educitur de potentia subiecti non potest existere sine subiecto, naturaliter, *Conc.* Supernaturaliter, *Neg.*

Explico. Cum aliquod subiectum fit actu per eductionem formae de potentia ipsius, hoc significat, formam illam ita causari dependenter a subiecto, ut esse quod illam consequitur non recipiatur in forma, sed in composito ex subiecto et forma, et ideo id quod proprie fit et existit tali vel tali modo non est forma sed subiectum; sic, ut exemplo S. Thomae utamur, albedo non dicitur esse alba, sed nix per albedinem (1). Hoc autem non impedit, quominus aliquod accidens per divinam virtutem existat per aliquod esse, quod in ipso solo recipiatur. Tunc accidens dicitur id quod est seu habet esse; non id quo subiectum determinatur ad esse aliquod secundarium. Non enim ostenditur esse in hoc conceptum pugna.

Oppon. 8.^o Si accidens potest existere sine subiecto, tunc est forma superexcedens potentiam materiae. Atqui huiusmodi forma dicitur forma subsistens. Ergo.

Resp. Dist. mai. Est forma supergrediens potentiam materiae, si naturaliter potest existere sine subiecto, *Conc.* Si supernaturaliter potest existere sine materia, *Neg. Contradist. min. et Neg. cons.*

ARTICULUS V.

DE HABITUDINE SUBSTANTIAE AD DIVERSA ACCIDENTIA.

CONTINUATIO RERUM. In superioribus articulis declaravimus naturam et essentiam formae accidentalis seu accidentis, et duas potissimum quaestiones explicare aggressi sumus, nimirum: utrum

(1) 3 p. q. 77, a. 1 ad 4.

accidentia essent formae realiter distinctae a substantia praedicamentali, et utrum repugnaret aliquid accidens posse conservari a Deo separatum a substantia. Ad complementum huius tractationis, quae de accidentibus instituta a nobis est, remanent determinanda quaedam doctrinae capita, vel enodanda quaedam dubia circa habitudinem substantiae ad diversa accidentia.

I. Substantia causat accidentia. Cum nomine causae illud generatim intelligatur, quod quocumque modo influit in effectiorem et esse alicuius rei, nemini dubium esse potest substantiam esse causam accidentium; nam accidentia et educuntur ex potentia subiecti, et esse habent in substantia a qua sustentantur in esse. Verum haec habitudo causae, quam substantia adversus accidentia sibi vindicat, non est una eademque, sed multiplex et diversa: substantia quippe comparatur ad sua accidentia tamquam causa materialis, finalis, et efficiens. Dicitur causa materialis, quia in se recipit accidentia a quibus informatur et ea in esse sustentat, ideoque fungitur munere receptivi et sustentantis. Dicitur causa finalis, quia cum minus principale sit propter principalius, ut cum Aquinate loquamur, et non vicissim (1), forma accidentalis, quae perfectione substantiae cedit, necessario ordinatur ad complementum et perfectionem substantiae. Demum dicitur causa efficiens, quia cum primum sit causa ceterorum in quolibet genere, actualitas quae est prius in substantia quam in accidente a substantia causatur in accidente: « Actualitas, inquit S. Thomas, per prius invenitur in subiecto formae accidentalis, quam in forma accidentali, unde actualitas formae accidentalis causatur ab actualitate subiecti; ita quod subiectum in quantum est in potentia, est susceptivum formae accidentalis; in quantum autem est in actu, est eius productivum » (2).

Quod ut rite intelligatur notandum est 1) cum eodem S. Doctore hic non agi de illa efficiendi ratione, quae est per veram transmutationem perinde ac substantia transmutando vel seipsam, vel accidens ipsi impertiatur actualitatem, seu esse actu, quod esset sane absurdum; sed agi de illa productione quae est per necessariam resultantiam, quatenus ab uno quod est actu, necessario resultat alterum, quod ad primum est ordinatum, idest quatenus ex uno emanat necessario et fluit alterum: « Dicendum, ait idem Aquinas, quod emanatio priorum accidentium a substantia non est per aliquam transmutationem, sed per aliquam naturalem resultantiam; sicut ex uno naturaliter aliud resultat, ut ex luce color » (3).

Notandum 2), substantiam, quae relate ad quodlibet accidens exercet causalitatem recipientis et sustentantis, haudquaquam exercere

(1) 1 p. q. 77, a. 6.

(2) Loc. cit.

(3) Loc. cit. ad 3.

causalitatem causae producentis relate ad omnia accidentia; sed solum relate ad accidentia propria et non ad accidentia extranea; quia haec ultima producuntur a causa extranea, ideoque possunt omnino esse et abesse a subiecto absque eius corruptione; ut calor in aqua, qui non resultat a substantia aquae, sed in ea causatur ab igne, et dicitur *non per se accidens*, vel *accidens extraneum*, vel *accidens contingens*. Praestat audire S. Bonaventuram, qui rem ita declarat: « Notandum est quod est aliquid accidens, quod comparatur ad aliquid sicut ad subiectum et causam. E. g. nigredo in corvo comparatur ad ipsum corvum sicut ad subiectum et causam; lumen in aëre vel species in speculo comparatur solum sicut ad subiectum, non sicut ad causam, quia etsi ibi recipiatur, aliunde tamen habet ortum » (1).

Accidens proprium multiplex. Quandoquidem accidentis proprii meminimus, ad vitandas aequivocationes praestat pressius determinare et distinguere variam huius nominis significationem. Proprium ergo quandoque opponitur extraneo; quandoque vero opponitur communi. Si opponitur extraneo, accidens proprium seu *per se accidens* quod necessario resultat ex substantia dividitur bifariam; nempe in accidens speciei, et in accidens individui. Accidentia speciei dicuntur illa, quae fluunt ex substantia secundum quod substantia pertinet ad hanc vel ad illam speciem; ut risibilitas in homine; et haec accidentia dicuntur propriae passionis entis, vel passionis per se entis, vel simpliciter accidentia per se; quia necessario dimanant ex ipsa essentia entis secundum quam res habet ut sit ens simpliciter. Accidentia vero individui illa dicuntur, quae resultant ex substantia non considerata secundum principia quidditativa, sed ex substantia secundum quod habet esse in hoc vel in illo singulari; et ideo dicuntur propriae passionis individui, et haec quandoque resultant inseparabiliter, quandoque separabiliter. Prima, nempe accidentia speciei consequuntur substantiam ratione formae; alia, nempe accidentia individui dimanant ex substantia ratione materiae, quae in substantiis compositis est principium individuationis (2). Accidens extraneum contra dicitur illud, quod habet causam producentem in subiecto extraneae naturae eo quod in ipso invenitur secundum actum perfectum.

Quod si proprium sumatur per oppositionem ad commune, tunc accidentia propria dicuntur ea quae consequuntur principia essentialia, et sunt quae definiuntur a Porphyrio. Accidentia vero, quae consequuntur principia individui dicuntur accidentia communia, vel propria latiori sensu. Utraque autem sive stricte, sive late propria quandoque dicuntur propria secundum actum perfectum, quandoque secundum

(1) 2 Sent. Dist. 26, a. 1, q. 3 sol. De causalitate substantiae relate ad accidentia consule CAJET. *De ente et essentia*, cap. VII, et COSM. ALAM. *Log. q. 6, a. 2.*

(2) S. THOM. *De ente et essentia*, cap. VII.

aptitudinem, secundum quod vel sola aptitudo vel etiam actus non sit separabilis a subiecto (1). Accidens proprium in eo dependet a causa extrinseca, quatenus agens extrinsecum producit formam a qua illud dimanat.

Substantia non potest separari ab omnibus accidentibus. Inter philosophos qui in eo conveniunt, quod accidentia sint realiter distincta a subiecto, ambigitur, utrum substantia creata existere possit sine ullo accidente. Quaestioni respondet negative S. Thomas, qui diseret et crebro docet, substantiam non posse intelligi existere sine propria passione: non quod substantia recipiat esse, illudque possideat dependenter a propria passione; cum hoc subverteret ipsam substantiae notionem, quae est res cui competit non esse in alio tamquam in subiecto; sed propter necessariam connexionem, quae intercedit inter subiectum et propriam passionem fluentem a subiecto per necessariam resultantiam. Sic ut exemplo ab Aquinate allato utamur, potentiae animae, nempe intellectus et voluntas licet sint accidentia seu qualitates realiter distinctae a substantia eius: nihilominus anima intelligi nequit esse sine ipsis, quia a substantia animae dimanant et cum ipsa necessario connectuntur.

Sufficit huc transferre sequentia S. Thomae verba: « Est commune omni accidenti quod non sit de essentia rei, et ita non cadit in definitione rei; unde de re intelligimus *quod quid est* absque hoc quod intelligamus aliquid accidentium eius. Sed species non potest intelligi absque accidentibus, quae consequuntur principium speciei... Potentiae vero animae sunt accidentia sicut proprietates. Unde licet sine illis intelligatur quid est anima, non autem *animam sine eis esse* est possibile neque intelligibile » (2). Et re vera, ut de aliis accidentibus taceamus, cum potentiae in qualibet substantia creata sint realiter distinctae ab essentia, si aliqua substantia poneretur sine ullo accidente, ipsa nihil agere posset, ideoque non esset ordinabilis ad finem; quod est plane absurdum et impossibile. Haec eadem ratio suadet, substantias corporeas non posse existere sine quantitate tum quia ipsae agere nequeunt nisi per contactum molis, tum quia potentiae agendi in ipsis immediate recipiuntur in quantitate, tum denique quia in ipsis materia sub quantitate dimensiva est principium individuationis.

Haec S. Thomae doctrina impugnatur a Scotistis, qui generatim ex eo arguunt contra expositam sententiam, quod substantia sit subiectum receptivum accidentium. Porro omnis potentia receptiva est potentia contradictionis, quia dicit ordinem ad opposita. Sed in hoc errant, quod affirmant substantiam esse solum causam materialem suorum accidentium, cum contra iam vidimus ex S. Thoma, substan-

(1) *QQ. DD. De anima*, a. 12 ad 7; cf. *COSM. ALAM. Log.* q. 6 et 7.

(2) *Loc. cit.*; cf. etiam *De spir. creat.* a. ult. ad 7.

tiam se habere ad proprias passiones ut causam materialem, efficientem, et finalem (1). Hinc potentia receptiva quae est passiva, utique est potentia contradictionis; minime vero potentia receptiva, quae est efficiens. Prima separabilis est ab actu cum non sit illi coaeva; non autem secunda, quae necessario est coaeva actui (2).

Esse accidentium. Cum in qualibet creatura essentia sit realiter distincta ab existentia, ambigi posset, an accidentia existant per propriam existentiam, vel per existentiam substantiae, quae consequitur formam substantialem. Dubitationi satisfacimus afirmando, accidentia existere per propriam existentiam distinctam omnino ab existentia substantiae. Licet haec doctrina ex iis quae in superioribus articulis enodavimus, clare eruatur; nihilominus non erit abs re eam hic propriis rationibus confirmare.

Et primo quidem ab omni forma fluit aliquid esse, cum forma sit, quae impertiat esse rei; ideoque a forma accidentali dimanat esse quoddam accidentale; sicut a sapientia esse sapientem et ab albedine esse album. Quod autem esse sapientem et esse album distinguantur realiter ab esse substantiali in homine, deducitur facillime ex propria ratione substantiae et accidentis. Nam esse substantiale est esse primum, independens, et simpliciter: contra esse accidentis est secundarium, dependens a subiecto, et secundum quid. Ergo unum est plane diversum ab altero, nisi velimus realem distinctionem perimere inter substantiam et accidentia, quae in eo sita est, quod substantialis essentia sit ratio, secundum quam rei competit illud esse, per quod dicitur ens absolute et simpliciter; et ex adverso essentia accidentalis est ratio secundum quam rei competit ut sit ens secundum quid et per ordinem ad aliud.

Accedit quod si esse substantiale extenderetur ad actuandam formam accidentalem, consequenter asserendum foret, accidens elevari ad esse substantiale, et unionem substantiae et accidentis fieri in primo esse rei; ideoque ex substantia et accidente resultare ens per se et simpliciter unum; et substantiam independentem ab accidente non esse naturam complete subsistentem. Haec omnia sunt prorsus impossibilia et radicis subvertunt germanam rationem tum substantiae tum accidentis. Immo si quid significant, illud probarent, quod a recentibus Cartesianis affirmatur, nimirum realiter non dari nisi substantias, cum ad substantiae rationem pertineat omne illud, quod esse substantiali actuatur. Quare concludimus, esse actualis existentiae cuiuslibet formae accidentalis realiter secreti tum ab existentia substantiae, tum ab ipsa essentia formae accidentalis a qua est. Haec doctrina ex fontibus summi Aquinatis ducta, unice accommodata nobis videtur tum ad

(1) *I p. q. 71, a. 6.*

(2) *CL. CAJET. De ente et essentia*, cap. VII.

explicandam propriam diversamque rationem substantiae et accidentis, tum vel maxime ad declarandam peculiarem illam entis unitatem, quae resultat ex unione substantiae et accidentis sub esse consequente accidentalem formam (1).

QUAESTIO V.

De categoriis accidentium singillatim inspectis.

CONTINUATIO RERUM. Cum secundus essendi modus, qui ex eo efflorescit, quod res habeat esse in alio tamquam in subiecto, ideoque vocetur accidens, possit multipliciter variari secundum diversam habitudinem ad subiectum; postquam egerimus de accidentibus in genere, secundum quod seceruntur a substantia, praestat ad complementum disciplinae aliquid disserere de accidentibus in specie, prout unum ab altero differt. Iam vero genera accidentium numeramus novem, quorum quaedam pertinent ad entia materialia et mobilia, quaedam complectuntur tum entia materialia, tum entia immaterialia. Quare hic potissimum dicemus de accidentibus, quae inveniuntur in utroque entium ordine, et reliqua remittimus ad Philosophiam naturalem, quae directe disputat de ente visibili et mobili, ne cogamur rem actam denuo agere. Immo quaestionem coarctabimus ad qualitatem et relationem; nam quantitas, quae est primum accidens rerum materialium tractabitur a nobis alio in loco; alia vero sex praedicamenta, quae dicuntur etiam principia, iam a nobis quadantenus explicata sunt in Logica minori, et de quibusdam ex ipsis prout res postulabit aliquid ulterius dicemus altero in loco agentes de ente sensibili. Quae cum ita habeant, a qualitate aspiciendum nobis est, de qua tantummodo potiora memorabimus (2).

ARTICULUS I.

DE PRAEDICAMENTO QUALITATIS.

QUID QUALITAS? Cum qualitas sit supremum aliquod genus, stricte et proprie definiri non potest, sed solum potest quodammodo declarari. Qualitas ergo dici solet: *Modus et determinatio substantiae secundum esse accidentale*; seu accidens quod substantiam iam constitutam in esse substantiae ulterius disponit sive modificat. Aristoteles

(1) Cf. CAIET. *De ente et essentia*, cap. VII.

(2) Qui plura hac super re desiderat, conferre potest prae ceteris B. ALBERTUM M. *De praedicam.* tract. V, et COSM. ALAM. *Log.* q. 12.

qualitatem notificavit per suum concretum inquiring: « Qualitatem dico secundum quam quales quidam esse dicuntur » (1). Aristoteli concinit S. Joannes Damascenus qui ait: « Qualitas est per quam quales quidam nuncupantur » (2).

Explicatur definitio. Cum determinatio substantiae possit considerari vel secundum esse substantiale, vel secundum esse accidentale, si substantia determinatur secundum esse substantiale, tunc modus ille quem mensura praefigit, seu determinatio substantiae oritur a forma substantiali, quae determinat potentiam materiae, et dicitur qualitas substantialis seu differentia specifica, quae constituit determinatam substantiam et eam ab aliis secerit. Cum autem illa qualitas non praedicetur per inherenciam, sed per identitatem, ideoque sit praedicatum quidditativum et essentialis, ab ea subiectum non denominatur simpliciter *quale*, sed *quale quid*, nempe cum aliqua compositione: e. g. quale animal est homo? est animal rationale.

Quod si substantia iam constituta in suo primo esse ulterius determinatur et modificatur secundum esse accidentale; hoc contingere potest vel genericè et secundum communem rationem, et haec determinatio substantiae pertinet ad omnia accidentia sive intrinseca sive extrinseca; vel presse et secundum propriam et determinatam rationem, et hoc spectat proprie ad qualitatem. Quare ex aliis accidentibus substantia non denominatur *qualis*; sed vel generaliter *qualiter se habens*: ut in hoc vel in illo loco, sedens vel stans, vel proprio nomine denominatur quanta, ad aliud, et ita porro. At vero ex qualitate denominatur simpliciter qualis. Interroganti: qualis est Petrus? respondemus: doctus, sanus, musicus, albus, robustus. Ergo ex propria ratione praedicamenti qualitatibus excluduntur: tum accidentia illa, quae dominant extrinsece subiectum; tum relatio, quae licet intrinsece denominet, tamen tota quanta est, ordinat substantiam ad aliud; tum demum quantitas, quae cum consequatur substantiam ratione materiae, illam proprie non qualificat. Quare non immerito dici potest cum B. Alberto Magno, communem illam determinationem substantiae causatam a reliquis accidentibus se habere ut quid materiale relate ad formalem rationem propriam cuiusque praedicamenti; ad praedicamentum vero qualitatis pertinere proprie et formaliter determinare substantiam, et illam pericere ad hoc quod est agere et pati (3). Qualitas ergo est forma accidentalis intrinseca, absoluta et substantiam consequens ratione formae, et sic distinguitur ab aliis praedicamentis omnibus (4).

(1) Παιότητα δι' λόγον, κατ' ἓν ποιοί τινε; εἶναι λέγονται, *De praedicam.* cap. IV.

(2) *Dialect.* cap. LI.

(3) B. ALBERTUM M. *De praedicam.* tract. V, cap. I.

(4) S. THOM. *Metaph.* lib. V, lect. 9.